

РЕЗЮМЕТА
на публикациите
на доц. д-р Красимира Славчева Алексова,

представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност
професор по професионално направление 2.1. Филология (български език –
морфология и социолингвистика),
обявен в Държавен вестник, брой 64, 16 август 2016 г.

Резюметата на научните трудове (монография, студии и статии), публикувани през периода 2005 – 2016 г., т.е. след заемане на академичната длъжност *доцент*, се представят по тематични области, съобразени с обявения конкурс.

1. Морфология

Студия

- 1.1. Алексова, Кр. За маркираността като признаковост (различията в концепциите на Р. Якобсон и Г. Герджиков за граматическите опозиции). – В: *Научни изследвания в памет на Георги Герджиков*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011, с. 39 – 66.

Основната цел на тази публикация е да представи общото и различното в две на пръв поглед близки концепции за маркираността в морфологията. Обект на тълкувания и коментари са вижданията на Р. Якобсон и Г. Герджиков за същността на признака, върху който се изграждат неравноправните корелации на морфологичното равнище, както и за системообусловените значения на двата члена на корелация, като се правят и някои сравнения между фонологичните и морфологичните корелации.

Във втората част от работата („Маркираността като признаковост“) вниманието е насочено първо към термините, с които се назовава признакът, оформящ опозицията, в руския, английския, немския и френския език, а след това и към проблемите, свързани с разликите при дефинирането на маркираността на фонологичното и морфологичното равнище. След съпоставка на възгледите на Якобсон и негови последователи, от една страна, и на Герджиков, от друга, се доказва, че не морфемата, а грамемата е онази единица от морфологичното равнище, която, представлявайки сноп от диференциални признаци, е съпоставима с фонемата. В тази част се анализира и виждането на Г. Герджиков за разширяване на понятието за знака, налагащо се поради липсата на пълен паралелизъм между структурата на двата плана на езиковия знак. В отделна подчаст се съпоставят вижданията на Якобсон, повлиял върху разбиранията на Е. Андрюс и др., и мнението на Г. Герджиков за отношенията между маркирания и немаркирания член на бинарните опозиции. Според българския учен противоречието в концепцията на Р. Якобсон произтича от факта, че Якобсон възприема контрадикторното и субординационното отношение между членовете на морфологичните опозиции за две страни на едно и също отношение, което обаче логиката отхвърля.

Специален акцент е поставен върху противопоставящите се възгледи на Якобсон (и последователите му Ван Шоневелд, Лайънс, Е. Андрюс) и на Герджиков за неутрализацията на признака в полето на морфологията. Аргументирано се отхвърля мнението на Якобсон, че неутрализацията е неприложима на морфологичното равнище и че вместо нея трябва да се говори за синкретизъм. Оборващите доказателства отвеждат към разкриване на причините за подобно твърдение – и това най-вече е неправилното разбиране за отношенията между фонемата и морфемата. В отделна подчаст се излага авторският прочит на вижданията на Г. Герджиков за отношенията между двата члена на неравноправната корелация на морфологичното равнище.

В заключението си издига тезата, че изясняването на различията между концепциите на двамата учени постига още няколко цели: доказва, че Г. Герджиков доразвива бинаризма и го изчиства от противоречията и непоследователностите, които са основа на критиките или на цялостното отхвърляне на теорията на маркираността; аргументира се ползотворността от общолингвистична гледна точка на теорията на маркираността (в частност на теорията на граматическите опозиции), тъй като изводите, до които тя води, сочат наличието на надежден подход, чрез който могат да се доказват комутабилните различия в езиковата система, да се представят различните състояния на отделни сектори или подсистеми, да се съпоставят езици или да се правят типологически изследвания на базата на сравнение между семантичните признаци, които изграждат значенията на езиковите единици, и съответно на начините за тяхното изразяване.

Статии

- 1.2. Алексова, Красимира. Конклузивът и неговите употреби в съвременния български език. – *Електронно списание LiterNet*, 07.10.2016, № 10 (203). <http://liternet.bg/publish7/kaleksova/konkluzivyt.htm>

Тази статия разгръща и надгражда наблюденията, представени като доклад на Третия конгрес по българистика. Тя е посветена на конклузива като граматично значение в българската глаголна парадигма и на особеностите на неговите употреби. Тъй като изразяването по граматичен начин на умозаключение, извод, обобщение, назовавано най-често с термините ‘конклузив’ или ‘инференциал’, е част от евиденциалните граматически средства, с които говорещият предава своята оценка за съдържашата се в изказването му информация за действия, събития или факти във връзка с източниците на знанието за тях и/или във връзка със степента на ангажираността си с достоверността на съобщаваното, то в тази публикация първо се разглеждат резюмирано същността на евиденциалността и отношенията ѝ с модалността. В следващата част се разискват проблеми, свързани с дефинирането на семантиката на конклузива и с изясняването на характера на информацията, която говорещият предава чрез него. В третата част са аргументирани вижданията за видовете употреби на конклузива, които са онагледени чрез схема, в която се отчитат няколко критерия: дали фактът е узнат чрез чужда информация, или принадлежи към собствените знания на говорещия; дали информацията се отнася към миналото, или неминалото, а също така дали е свидетелска, или несвидетелска позицията на говорещия спрямо съобщаваното. При коментарите на емпиричния материал се анализира

и наличието на транспонирани конклузивни употреби, както и на случаи, маркирани с допълнителни нюанси – изненада, догадка, колебание, неувереност в направения извод, или обратното – категорична увереност.

- 1.3. Алексова, Красимира. Отношението *модалност – евиденциалност – презумптивност* (с оглед и на българския език). – В: *Юбилеен славистичен сборник (10 години Славянска филология в Югозападния университет “Неофит Рилски”)*. Благоевград: ИУ „Неофит Рилски“, 2005, с. 420 – 430.

Статията разглежда отношението *модалност – евиденциалност – презумптивност* с цел да аргументира виждането за наличието в богатата българска глаголна система на два типа епистемични модални категории – евиденциалност и презумптивност, които въпреки някои елементи на семантична близост се разграничават системно. Във втората част на статията се коментира модалността в езика, като се подчертава разликата между нея и модалностите в логиката. Съпоставят се разнородни класификации на видовете езикови модалности в световната лингвистика. В третата част се разглежда отношението *модалност : евиденциалност*, като се очертават четири изследователски концепции. В четвъртата част се издига мнението, че зад т.нар. епистемична и епистемологична модалност всъщност се крият два подтипа епистемични категории: първи тип, при който говорещият отчита достоверността на изказването от гледна точка на абстрактното логическо мислене (модални думи и изрази като *естествено, разбира се, несъмнено, навярно, вероятно, едва ли, може би, изглежда* и под., морфологични средства – категории, изразяващи степен на вероятност, напр. т.нар. ‘утвърдителна модалност’ (модалност на *-dir*) в турския език, презумптивните форми в българския език (*ще да* – формите), специфични пробабилитивни или асертивни форми в различни езици), и втори тип, при който говорещият отчита достоверността от гледна точка на позициите си в реалния свят – това са т.нар. евиденциални категории.

В изводите се подчертава, че за разлика от модалността в логиката езиковата модалност отчита повече фактори и елементи, свързани с комуникативната ситуация, говорещия и автора на първичното изказване и позицията им в реалния свят. Затова трябва да се различават два типа епистемични глаголни категории: първи тип, при който говорещият отчита достоверността на изказването от гледна точка на абстрактното логическо мислене (логическа епистемичност), и втори тип, при който говорещият отчита достоверността от гледна точка на житейските си позиции в реалния свят (натурална епистемичност). Презумптивните и евиденциалните глаголни форми представят тези два подтипа (без да ги изчерпват).

- 1.4. Алексова, Красимира, Со Ъънг Ким. Евиденциалността в корейския и в българския език – типологически аспект. – В: *Юбилеен сборник “10 години специалност „Кореистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“*. София: Ех – М, 2005, с. 91 – 108.

Тази работа разглежда проблемите на евиденциалността в корейския и в българския език от типологическата гледна точка. Първоначално се изясняват вижданията на авторките за семантиката на евиденциалността като граматическа категория и проблемът за отношението ѝ с модалността в езика.

Съпоставят се няколко становища за връзките между евиденциалността и модалността в световната лингвистика. В третата част (автор – Со Ъънг Ким) и в четвъртата част се представят конкретните средства за изразяване на евиденциалността в двата езика. Основната цел на изследването е да се посочи мястото на българския и корейския език в типологическата класификация на евиденциалните системи. На този проблем е посветена петата част от статията. Направените наблюдения върху семантиката, състава и организацията на категорията ‘евиденциалност’, както и върху начина ѝ на изразяване в корейския и българския език, водят до четири основни извода: и двата езика принадлежат към групата на езици с евиденциална категория с по-висока степен на семантично обобщение, но в корейския категорията е организирана върху един признак, а в българския върху два; в корейския изразяването ѝ е със суфикс в пета позиция сред вербалните суфикси, а в българския формите се отличават с висока степен на композираност, а произходът на евиденциалността от перфекта обяснява съвпаденията на форми; в българския адмиративът е употреба на конклузива, докато в корейския е самостоятелна категория, която може да се комбинира с евиденциалните суфикси; и в двата езика евиденциалността взаимодейства по специфичен начин с категориите време, наклонение и лице.

- 1.5. Алексова, Красимира. За отношението омонимия – бипартиципиалност – бидетерминативност в българската глаголна система. – В: *Littera scripta manet. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. д.ф.н. Василка Радева*. София: Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”, 2006, с. 439 – 456.

Тази работа има за цел за внесе някои уточнения и да предложи повече доказателства за разликата между три явления, които са типични за многочленните езикови парадигми. Основната задача е да се докаже тезата, че зад случаите на съвпадение на форми в българската глаголна парадигма се крият няколко явления, различаващи се по произхода и семантичната си обвързаност: бипартиципиалност, граматическа омонимия и бидетерминативност. Втората част от статията разглежда *омонимията* в граматическата парадигма на една лексема (хомолексемна омонимия), резултат от формални съвпадения, които не се дължат на начина на възникване на категорията или на действието на принципа на компенсацията. Представени са 10 вида омоними от този тип в глаголната парадигма, коментирани е понятието *синкретизъм* според вижданията на няколко автори. Третата част представя т.нар. *бипартиципиалност* – съвпадане на глаголни форми, напр. *чел e₁* (индикативен перфект) и *чел e₂* (конклузивен аорист), което е резултат от начина на възникване на евиденциалността чрез транспозиция на перфекта в полето на аориста при опосредствана информация за действието. В четвъртата част се аргументира обособяването в самостоятелна група на съвпадащи форми, наречени *бидетерминанти* – двустранно обусловени варианти, чието съвпадане е резултат от неутрализация на признак или създаването на интегрален признак, напр. *бил съм чел₁* (1 л., ед.ч., м. р., конклузив, перфект) – *бил съм чел₂* (1 л., ед.ч., м. р., конклузив, плюсквамперфект) – *бил съм чел₃* (1 л., ед.ч., м. р., ренаратив, перфект) – *бил съм чел₄* (1 л., ед.ч., м. р., ренаратив, плюсквамперфект). Първите две съвпадения са резултат от неутрализация на признака *индиректност*, а вторите две – от съкратителна реорганизация на

признаците на конклузива и ренаратива и създаването на интегрален признак *опосредствана информация* в първите две лица, ед.ч. и мн.ч. Хомолексемната морфологична омонимия, бипартиципалността и бидетерминативността имат обединяваща основа – съвпадение на форми в рамките на една лексема.

В статията се разглежда и въпросът на колко клетки може да съответства един бидетерминант. Изследването посочва възможността той да отговаря на четири (а дори и пет) клетки от глаголната парадигма, напр. *бил мит* отговаря на клетките страдателното преизказно сегашно, перфект, имперфект, плусквамперфект, а по формални причини и на преизказния страдателен аорист. В типологически аспект се търси от какво зависи появата на бипартиципанти и бидетерминанти.

1.6. Алексова, Красимира. За междукатегориалните връзки на морфологичното равнище. – In: *Bulgaristica – Studia et Argumenta. Festschrift fuer Ruselina Nitsolova zum 65. Geburtstag*. Herausgegeben von Sigrun Comati. Specimina Philologiae slavicae. Band 151. Begrundet von Olexa Horbatsch und Gerd Freidhof. Herausgegeben von Peter Kosta, Holger Kusse und Franz Schindler. Muenchen, Verlag Otto Sagne, 2008, s. 76 –88.

И

1.18. Алексова, Красимира. Видове междукатегориални връзки в парадигмата на българския глагол (начални наблюдения). – В: *Матрицата – властта на подобие*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, с. 230 – 247.

В тези две статии междукатегориалните връзки в езиковата система се търсят в онези сектори, в които се наблюдава взаимодействие между признаци на различни категории. Обектът на изследване е органичен до взаимозависимостите между граматическите категории на морфологичното равнище. Статиите представят един подход, който не търси връзките и взаимодействията на синтагматичната, а на парадигматичната ос, при това в рамките на подоста на интрапарадигматичната комбинация между признаци на категории, надграждаща се над подоста на селекцията на диференциатори (диференциални признаци). Разграничават се четири основни понятия, които дават възможност да се отделят въз основа на значими критерии 4 вида междукатегориални връзки: *взаимодействие*, *взаимозависимост*, *взаимовръзка*, *взаимообусловеност*.

Липсата на *взаимозависимост* е случай, при който признаците на категориите се комбинират така в рамките на терминалните грамеми, че значението се формира като общност от стойностите на отделните признаци на категориите при липса на формална промяна в категориите, семантични модификации или пораждане на интрапарадигматични значения. От своя страна взаимозависимите категории могат да бъдат субкласифицирани според това дали комбинирането на признаците на двете категории в плана на съдържанието води до промяна в парадигмата от форми на една от категориите. Когато такава промяна не настъпва, то този вид отношения могат да се нарекат *взаимовръзка*, а категориите *взаимосвързани*. При тях се наблюдава такова комбиниране на признаците на двете категории, което е причина за появата на специфични употреби (но не и формална промяна) или на семантични модификации, напр. употребите на двата вида в положително повелително наклонение в българския език (*Влез!* – *Влизай!*) (но не и в отрицателните повелителни форми), а също напр. употребите на евиденциалите

в различните глаголни лица и т.н. Сред случаите на *взаимовръзка* се акцентира върху един, при който съчетаването на признаците на две категории води до възникването на едно значение, което отговаря на комбинацията на няколко признака в парадигмата и представлява комбинация от инвариантите на няколко категории, но не и тяхна сума. То може да бъде наречено, следвайки мнението на Г. Герджиков, *синкатегориално* (още *конкатегориално*, *съкатегориално*) значение, тъй като възниква на оста на интрапарадигматичните комбинации в рамките на парадигматичната ос. В статиите се защитава виждането, че като синкатегориално значение в парадигмата на българския глагол може да се посочи итеративността.

Взаимодействието между глаголни категории е вид взаимозависимост, при който задължително е налице промяна във формалната парадигма на една от категориите – на тази, която е доминирана, а не доминираща. Бипартиципантите и бидетерминатите (вж. публикация 1.5) са показатели именно за наличието на взаимодействие. *Взаимообусловеността* е вид междукатегориална връзка, при която са налични имплицативни отношения между категории, които са или във взаимовръзка, или във взаимодействие.

Ако в 1.6 („За междукатегориалните връзки на морфологичното равнище“) се акцентира върху теоретичното осмисляне на четирите основни типа междукатегориални връзки, то в публикация 1.18 – „Видове междукатегориални връзки в парадигмата на българския глагол (начални наблюдения)“, се коментират конкретни случаи на взаимовръзка и на взаимодействие между признаци и категории в парадигмата на българския глагол.

- 1.7. Алексова, Красимира. За два феномена при съвместната употреба на времената в българското сложно изречение: емпатията и темпоралните неутрализации (с акцент върху преподаването на български език като L2). – В: *Езиков свят*, 2008, кн. 6, с. 7 – 22.

И

- 1.8. Алексова, Красимира. Проблемът за неутрализациите на темпоралните опозиции и смяната на гледната точка в българското сложно изречение в преподаването на български език на чужденци, говорещи френски език. – В: *Пета международна конференция „Езикът – феномен без граници“*, 12-14 юни 2008 г., Варна, с. 173 – 181.

Обект на изследване в тези статии е българското сложно изречение, а конкретният предмет са темпоралните неутрализации и смяната след ментални предикати в главното изречение на т.нар. гледна точка, от която зависи темпоралната принадлежност на глагола в подчиненото изречение. Това са два различни случая, които имат близки резултати в темпоралната организация на сложното изречение, но не са идентични най-малкото защото пораждащите ги процеси не съвпадат. Мотивира се позицията, че тези две явления формират в значителна степен спецификата на съвместната употреба на времената в българското сложно изречение, различавайки го съществено от езиците със строго логическо съгласуване на времената. Именно тези явления пораждат множество трудности при изучаването на българския език от чужденци.

И в двете статии се представя модел на организация на българската темпорална система, върху който се базират конкретните наблюдения на синтагматичните неутрализации на темпорални признаци и смяната на гледната точка. В статия 1.8 се прави съпоставка между българската и

френската темпорална система, а сравненията между двата езика говорят, че трудностите на говорещите френски език като L1 при практическото усвояване на употребите на времената в сложното изречение в българския език идват както от някои различия на системно равнище – организацията на темпоралната система в двата езика, така и от разлики на ниво употреби – най-вече поради коментираните две явления в българското сложно изречение.

- 1.9. Алексова, Красимира. Видове граматически афикси в синтетичната глаголна словоформа в съвременния български език. – В: *Отговорността пред езика. Книга 3. Summa cum pietate. Studia litterarum. Сборник, посветен на 65-годишнината на проф. д-р Кина Вачкова*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2009, с. 217 – 230.

В статията се разширяват и конкретизират чрез анализи на синтетичните глаголни словоформи в българския език наблюденията на Г. Герджиков за наличието на два типа афикси, чието съществуване е детерминирано от граматическата доминанта на флективния тип: граматически афикси, които са зависими компоненти със статуса на определения от I степен, заемащи самостоятелна синтагматична позиция в синтетичната словоформа и отнасящите се пряко към лексикалната основа, и граматически афикси, които са определения от II степен, конкретизиращи значението на зависимите компоненти от I степен. Граматическите афикси се класифицират според няколко критерия: а) брой на изразяваните граматически значения; б) отношението граматическо значение : изразяващи го афикси.

- 1.10. Алексова, Красимира. Типологическите индекси – конкретен път за установяване на многообразието и единството между езиците (върху примери от български и френски). – В: *Многообразие в единството*, 2011, бр. 2, тема на броя: „История и съвременност“, с. 146 – 152.

В настоящата публикация след сравнение на типологическите индекси на Дж. Гринберг и Г. Герджиков се съпоставят няколко основни типологически индекса на индикативните глаголни парадигми в българския и във френския език: степен на аналитизъм, степен на синтетизъм, средна степен на маркираност на член от парадигмата, средна степен на композираност. Предпочетен е квантитативният типологически метод на Г. Герджиков, тъй като чрез него се установят важни показатели на граматическите парадигми, а не зависимости в текста. Емпиричните данни дават основание да се направи изводът, че българският език в областта на индикатива (положителни глаголни форми) има по-висока степен на синтетизъм, по-висока степен на композираност и по-висока средна маркираност на член от парадигмата от френския език. Френската темпорална парадигма в индикатив, деятелен залог се отличава с по-висока степен на синтетизъм.

- 1.12. Алексова, Красимира. Синтагматика на граматичните показатели в синтетичната глаголна словоформа. – В: *Диалогът между културите. Доклади от научна конференция на Факултета по славянски филологии, 2007 г. Локални светове, глобални предизвикателства. Доклади от научна конференция на Факултета по славянски филологии, 2008 г.*

София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 364–387.

Основна цел на тази статия е да бъдат предложени обобщени модели на организация на граматическите афикси в синтетичната глаголна словоформа (СГС) в съвременния български език (СБЕ), които да отразяват в цялост спецификата на граматическите морфемии и техните значения. Разграничават се три основни модела синтетични глаголни форми в СБЕ: а) СГС, които се образуват от темпорална основа (сегашна, имперфектна, аористна) при липса на видов суфикс; б) СГС, които се образуват от видова основа при липса на темпорална гласна; в) СГС, които се образуват от лексикалната основа при липса и на видов суфикс, и на темпорална гласна. Тези основни модели имат конкретни реализации, които се представят с цел анализ на синтагматиката на граматическите афикси и изразяваните от тях граматически значения.

1.13. Алексова, Красимира. Кумулация на граматични значения и видове граматически показатели в синтетичната глаголна словоформа в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Том 49, кн. 1, сб. А, 2011. *Филология*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2012, с. 28 – 41.

В тази публикация се задълбочава изследването на кумулацията в синтетичната глаголна словоформа в съвременния български език, която произтича от асиметрията между двата плана на езиковия знак при флективните езици. Съпоставят се понятията кумулация (струпване на граматични значения в плана на значението) и синкретизъм (липсата на сегментируемост в плана на израза при наличието на разчлененост в съдържанието). В отделни подчасти се анализират: сегментируемите граматически морфемии в синтетичната глаголна словоформа в съвременния български език, при които липсва кумулативност на граматически значения, а също така сегментируемите граматически морфемии, изразяващи кумулативно граматически значения. Както и в публикация 1.14, тук се поставя въпросът за наличието в СГС в СБЕ случаи на суперкумулативност.

1.14. Алексова, Красимира. Отношението граматично значение : граматичен суфикс в синтетичната глаголна словоформа в съвременния български език. – В: *Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Иван Куцаров*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2012, 75 – 92.

Статията разширява и конкретизира някои наблюдения, набелязани в 1.9, тъй като обект на изследване е символизирането на граматичните значения в СГС в СБЕ. Чрез конкретни анализи се търси отговор на въпросите колко граматични значения може да съдържа означаемото на една граматическа морфема, колко са синтагматичните позиции, в които се изразяват граматични значения в СГС в СБЕ, и какъв тип граматически афикси се разполагат в тях. От позиция на адитивния морфемии анализ се изследват моносемантичните граматични афикси в СГС и се коментира въпросът не противоречи ли тяхното наличие на граматическата доминанта на флективния морфологичен тип, обуславяща нестандартния и полисемантичен характер на граматическите афикси. Разглеждат се три случая: един граматически признак се изразява с един афикс, няколко граматически значения се изразяват от един линейно членим афикс или пък от един формант, отличаващ се с непълна членимост.

Издига се тезата за частична сегментируемост на *-х/-ш-* в аорист и имперфект, което дава основание да се говори за подпозиции в рамките на флексията. Частично сегментируемите елементи се дефинират като псевдоморфеми. Коментира се също така въпросът за иконичността и неиконичността при кодирането на граматическите значения в СГС в СБЕ. От гледна точка на кумулативното изразяване на граматични значения се отличават няколко случая, като при един от тях има основания да се говори за частична некумулятивност, а и за суперкумулятивност.

- 1.15. Алексова, Красимира. Типове синтетични глаголни словоформи в съвременния български език. – В: *Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Сборник с доклади от Международната конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност СЛАВЯНСКА ФИЛОЛОГИЯ* (Благоевград, 16-18.10.2014 г.). Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2015, с. 553 – 563.

Настоящата публикация разгръща и детайлизира набелязана в 1.9 проблематика. Представят се три типа синтетични глаголни словоформи в съвременния български език: I тип – образува се от темпорална основа (сегашна, имперфектна или аористна), която не съдържа видов суфикс; II тип – образува се от видовата основа без наличие на темпорална гласна; III тип – образува се при липса и на темпорална гласна, и на видов суфикс. В тези типове могат да се открият 3 вида граматически показатели: сегментируеми морфеми, които изразяват едно граматическо значение, сегментируеми граматически морфеми, които кумулират няколко граматични значения, и граматически форманти, които съдържат псевдоморфеми и които кумулативно изразяват няколко граматични значения.

- 1.11. Алексова, Красимира. Коментари върху съответствието термини по морфология и техните определения в средното училище: академични термини и определения. – *Littera et lingua*, 2011, т. 8, кн. 3, <http://www.slav.uni-sofia.bg/naum/lilijournal/2011/8/3/aleksovak>

И

- 1.16. Алексова, Красимира. Преизказването в обучението по български език. – В: *Приноси към теорията и практиката на езиковото образование. Сборник в памет на проф. Кирил Димчев*. София: Булвест 2000, 2015, с. 265 – 283.

И

- 1.17. Алексова, Красимира. Наклонението в обучението по български език в средното училище. – В: *Българският език и съвременното езиково обучение. (Сборник в чест на на 65-годишнината на доц. д-р Мария Петрова)*. Смолян: Издателство ПУ Паисий Хилендарски“, Филиал – Смолян, 2015, с. 88 – 105.

В трите статии се коментират резултати от петгодишни проектни проучвания върху съответствието между граматически термини и понятия в обучението по български език в средното училище и в университета. В статия 1.11 се съпоставят във формален и понятиен аспект част от термините по

българска морфология (морфема, видове морфемни, морфемни анализ, части на речта, граматично значение, лице, род, число, основна форма на глагола, спрежение, време на глагола, система на глаголните времена, значение и употреби на глаголните времена без бъдеще предварително в миналото, наклонение и видове наклонения, преизказни форми и др.) в учебниците по български език за 4., 5., 6. и 7. клас, одобрени от МОН (до 2015 г.), и термините, които се въвеждат в обучението на студенти филолози.

Статия 1.16 разгръща размислите върху проблеми, свързани с преизказването, набелязани в 1.11 – семантика, форми и употреби в обучението по български език в 7. клас (до 2015 г.). Първо се разглежда частта от учебната програма по български език за 7. клас до 2015 г., засягаща преизказването, а после се съпоставят терминологията, дефинициите, формообразуването и употребите на преизказните форми (вкл. в непряката реч) в трите учебника, одобрени от МОН (до 2015 г.). Във всички части коментарите са свързани с въпроса доколко заложеното в учебната програма и в учебниците съответства на постиженията на съвременната българистика в областта на преизказването. И още – доколко когнитивното развитие на учениците и обхватът на натрупания от тях социален опит разрешават пълноценно усвояване на семантичната и формалната сложност на преизказните форми и съответно доколко представляват предпоставка за дългосрочност и устойчивост на знанията. Статията отваря още една дискусия: кои от евиденциалните форми да бъдат част от учебните програми по български език в средното училище – само преизказните форми или освен тях конклузивните и дубитативните.

Статия 1.17 има сходна структура с 1.16 – тръгва се от коментари на учебната програма за 7. кл. (до 2015 г.) в частта за наклонението, за да се съпостави представянето на семантиката, формите и употребите на българските наклонения в три учебника за 7. клас (до 2015 г.). Значимите проблеми, които се разкриват при тази съпоставка, се анализират на фона на постиженията на съвременната българска граматика и разнопосочността на мненията в нея. Акцент се поставя върху проблеми от типа на: кои аналитични конструкции влизат в състава на повелителното наклонение (при съобразяване със степента на граматикализация и изразяваното значение) и кои е мотивирано да се изучават в средното училище, колко са хипотетичните наклонения и кои основания аргументират изучаването или неизучаването на т.нар. просто условно наклонение в средното училище.

В крайна сметка, основната цел и на трите статии е да се докаже, че вземането на решения за обема, обхвата и характеристиките на лингвистичните тезиси в урочните статии в средното училище е задача, която не стои само пред авторските колективи, а пред цялата общност от учители, методици, изследователи и университетски преподаватели.

2. Социолингвистика

Монография

- 2.1. Алексова, Красимира. *Социолингвистична перцепция, езикови нагласи и социална идентификация по речта*. София: Парадигма, 2016.

Монографията поставя в центъра на изследователския интерес не говорещия и социално-демографската, културната, етническата или груповата детерминираност на неговата реч, а *слушания* и социално детерминираната вариантност на речевата перцепция, социалната идентификация по речта и оценките за говорещия и нагласите към него въз основа на социалната информация, носена според слушащия от вариантността в речта на говорещия. Тази насоченост дава основание настоящото изследване да бъде отнесено към една област в социолингвистиката, дефинирана като *перцептуална социолингвистика*. Тя би могла да бъде назована и *социолингвистика на речевата перцепция* или *социолингвистика на възприятието на речта*.

Настоящото изследване не покрива всички насоки и теми в перцептуалната социолингвистика. То принадлежи към кръга от онези работи, които се интересуват от социално обусловената перцепция на отделни речеви варианти, което може да се нарече и *социоперцепция на речевата вариантност*, от субективната оценка на езиковите носители (неспециалисти по лингвистика) за тези варианти, както и от социалната идентификация на говорещия на базата на определен речев вариант. Реализацията на тези интереси се извършва в монографията чрез анализи на емпирични данни от национално представително изследване на езиковите нагласи към 12 речеви явления, представляващи отклонения от правоговорните норми, и на социално-демографски детерминираната идентификация на възрастта, материалния статус и образованието на говорещия по три от най-честотните некнижовни варианти.

Анкетното проучване е проведено сред 2018 респонденти и е представително по критериите пол, възраст, тип населено място и регион, образование и етническа принадлежност. Въпросникът съдържа 15 въпроса, всеки с 3 варианта. Обработката на емпиричните данни със статистически методи (едномерни статистически анализи, анализи на връзките и метод на главните компоненти) е извършена от авторката на монографията, също както и социолингвистичните интерпретации на тези данни.

Обект на изследването е социално обусловената перцепция и оценка на най-фреквентните отклонения от кодификацията в устното общуване (в статуса им на варианти на социолингвистични променливи). Конкретният **предмет** на проучване са нагласите към тези 12 отклонения, като това са нагласи, съществуващи не в дадена общност или група, а в рамките на българското общество като цяло. Разнообразието от езикови нагласи и оценки е свързано със съществуващите тенденции в обществено мнение за речевата вариантност. Изучаването му е от съществена важност за установяване и на обществените ценностни нагласи към вариантите в речевата продукция, към стратифициращата сила на речта и не на последно място – към динамиката на езиковите норми и тяхната кодификация.

Първата основна цел в монографията е да бъдат анализирани данни, представителни за нагласите на съвременните българи към едни от най-разпространените в устната комуникация отклонения от кодифицираните книжовни норми. Те се явяват и най-чести обекти на обществени дискусии както в медиите, така и в социалните мрежи, а и в частното общуване.

Една от задачите, производна от тази цел, е да се отговори на въпроса дали подбраните речеви явления от фонетичен и морфологичен характер се възприемат от слушащите като варианти на променливи, които имат и книжовен вариант, и съответно какви оценки поражда това. Според една от

издигнатите в работата хипотези оценките ще оформят скала, предвидимо отрицателна, въпросът е как в тази скала са подредени йерархично отделните некнижовни варианти.

Следващата задача, свързана с тази първа цел, е да се открие от какви социално-демографски характеристики на респондентите зависи, при това статистически значимо, тази оценъчна йерархия. Следователно анкетното проучване е насочено към изследване на социално детерминираната вариантност на перцепцията и оценката за социалните параметри на говорещия.

Несъмнено важна задача, произтичаща от първата цел, е и откриването на статистически, а и социолингвистично значими връзки между нагласите към отделните некнижовни варианти. По този начин ще бъдат описани снопове (клъстър) от речеви явления (социолингвистични променливи), към които има еднакви, близки или пък противоположни по посока нагласи, без да се пропуска въпросът от какви социално значими характеристики на анкетираните зависи наличието на тези връзки. А това например означава да се отговори на въпроси като следните: ако напр. към т.нар. мекане (*пишемe, четемe*) има негативни нагласи, които нарастват последователно в различните генерации, то нагласите към коя друга или кои други променливи показват същия тип динамика, а и обратното – ако расте одобрението напр. към мекането, то това статистически значимо обвързано ли е с намаляването на одобрението към някоя друга/някои други речеви особености, а и още много други съществени въпроси за връзките между перцепцията и оценките за речевата вариантност.

Втората цел в монографията е да бъде изследвана социалната перцепция на говорещия, в чиято реч се явяват три от нестандартните речеви варианти в първото изследване (оформено като втора част от въпросника). Задачата е чрез националното представително проучване да се открие въз основа на перцепцията на езиковата продукция (по-конкретно на всеки един от избраните три некнижовни варианта в нея) какви социални характеристики се приписват на говорещия от слушащия. А и още – кои (а и до каква степен) социално-демографски обстоятелства на оценяващия влияят върху приписването на определени социално-демографски характеристики на говорещия. Отговорите на тези въпроси дават възможност чрез анализа на емпиричните данни за нагласите да се създадат модели на социалното позициониране на говорещия чрез речта му от гледна точка на слушащия.

Монографията е разгърната на 435 страници и съдържа 238 графики, 134 таблици, 5 схеми и 2 карти. Библиографията включва 241 единици, които са цитирани в текста на монографията.

Първата глава е посветена на социолингвистичната вариантност като вид езикова вариантност, обусловена от социалната нееднородност на обществото. Социалната стратификация се осмисля като един от основните неезикови макрофактори, които са в ковариация с езиковите различия. След изясняването на понятието социолингвистична вариантност в отделна част се обсъждат основни източници за този вид езикова вариантност, а след това се разглежда спецификата на социолингвистичната променлива като основна единица при изследване и на социално значимите аспекти и на речевата продукция, и на речевата перцепция. В логиката на разсъжденията в Първа глава следва акцентът върху перцептивния подход към социолингвистичната вариантност, като се търсят и някои когнитивни фактори, обясняващи

спецификата на възприемането на нестандартните варианти от слушащия. Може да се каже, че в тази част социоперцептивният и социокогнитивният подход намират своите допирни точки. Тъй като проучването на социално значимата перцепция и оценка на речевата вариантност, а и на социално значимата идентификация по речта се извършва чрез анализ на езиковите нагласи, една част от Първа глава е посветена на същността на нагласите, на спецификата на езиковите нагласи и някои постижения в тази област.

Втората глава представя основни данни за методиката на национално представителното проучване на езиковите нагласи, запознава с речевите явления като обект на нагласите, с мотивите за избора им за зависими фактори в ковариацията с независимите фактори, представляващи признаците за оценяване. Обосновава се изборът на тези признаци, които са част от познавателния елемент на нагласите (правилно – неправилно, западнобългарско : източнобългарско явление) и от афективния компонент на езиковите нагласи (звучи добре – не звучи добре), тъй като тези признаци се залагат в статистическото изследване като независими фактори. В тази глава се изясняват и някои основни статистически понятия (напр. зависими и независими фактори) и статистически измерители. В отделна част са разгледани социално-демографските характеристики на анкетираните, като са онагледени с графики и таблици.

Третата глава съдържа данни и коментари на честотните разпределения. Тя се състои от три части: в първата се анализират честотните разпределения по трите основни признака за всяко речево явление, нагласите към което се изследват, както и едномерните разпределения на отговорите за социално значимата идентификация по три социолингвистични променливи, а втората част представя и коментира данни за йерархиите на изследваните речеви явления според трите признака, които са показателни от гледна точка на речевата перцепция. Третата част на Трета глава съдържа честотни разпределения на данните, върху които се базират анализите за социално значимите аспекти на идентификацията на образованието, възрастта и материалния статус на говорещия по три речеви явления.

Четвъртата глава носи названието „Анализи на връзките“, тъй като обединява два типа анализи: в първата част на главата – анализ на връзките между социално-демографските характеристики на анкетираните като детерминатори на нагласите към некодифицираните варианти на социолингвистичните променливи, предшестван от мотивиране на избора на статистически методи за този анализ, а във втората част – анализ на връзките между езиковите нагласи към 12-те изследвани социолингвистични променливи, отново с предходно обосноваване на избрания метод на статистически анализ. Във втората част на IV глава се съдържат резултатите от приложението на факторния анализ по метода на главните компоненти, чието приложение може да има евристичен ефект, тъй като чрез него се търсят латентни (скрити) фактори, които не могат да се открият чрез приложението на други методи, но от които зависи вариацията на изходните фактори. От гледна точка на целите на настоящия труд откриването на тези латентни фактори е необходимо и значимо от социолингвистична гледна точка, за да разберем по какъв начин се групират нагласите поради влиянието на някакъв признак или някакви признаци, които не могат да се наблюдава пряко.

Петата глава включва изводи за връзките между езиковите нагласи и речевата вариантност. В нея се обобщават наблюденията и за социално-

демографските характеристики на анкетираните като стратификатори на нагласите.

Статии

- 2.2. Алексова, Красимира. Йерархията на социолингвистичните променливи според стратифициращата им сила. – В: *Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Михаил Виденов*. Велико Търново: Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2005, с. 299 – 324.

И

- 2.3. Алексова, Красимира. Сравнително изследване на резултатите от няколко метода за установяване на йерархията на социолингвистичните променливи. – В: *Научни изследвания в чест на проф. д-р Боян Байчев. По случай неговата 70-годишнина*. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, 2005, с. 199 – 213.

Статия 2.2 си поставя за цел да апробира една работна хипотеза за йерархията на социолингвистичните променливи според оценките в рамките на социално-демографски нееднородното българско общество. Един от най-популярните начини за установяване на йерархията на различни идиолекти, речеви особености, форми на съществуване на един език или на отделни езици е изследването на езиковите атитюди. Затова и основният метод за събиране на емпиричен материал в тази работа е анкетното проучване на езиковите нагласи към 24 ненормативни варианта на социолингвистични променливи по 8 признакови противопоставяния. Проучването има характер на пилотно, а не на представително. Използвана е 7-степенна скала за отчитане на езиковите нагласи. В статията се онагледяват и коментират 8 вида йерархии на некнижовните варианти на социолингвистичните променливи. Анализите на данните сочат, че повечето социолингвистични особености получават оценки в негативната част от скалите (без признака ‘западнобългарска-източнобългарска локализация’). Анкетираните 50 студенти имат по-силни негативни нагласи по признаците ‘книжовност’ и ‘престижност’, отколкото по признаците ‘приятност’ и ‘благозвучност’, което показва, че признакът ‘правилност’ е по-силен диференциатор от естетическия или еуфоничния критерий. Почти всички социолингвистични променливи са оценени в рамките на средно до силно неправилни с изключение на формите от типовете *есентЪ*, *песентЪ* и *пеъ*, *пеът* и между малко и средно (и над средно) непрестижни. За анкетираните, от които 22 от Източна България и 26 от Западна България, източнобългарските по произход променливи са най-силно от всички 24 особености маркирани с признака ‘провинциалност’. За разлика от това като “най-селски” се оценяват западнобългарските по произход варианти: изпадане на *х*, частица *че* за бъд. време и определителен член *-о* за м.р. Противопоставянето ‘градска-селска реч’ най-слабо диференцира 24-те променливи в сравнение с другите 7 признака. В положителната част на йерархиите по различните признаци най-често се оказват член *-тъ* под ударение при същ. имена от ж.р., завършващи на съгласна, и дейотация от типа *пеъ*, *пеът*. Към най-широко разпространените в столичната езикова ситуация западнобългарски социолингвистични променливи: мекане (*четеме*), различните видове депалатализации (*вървъ*, *дъщера*, *вечера*, *спална*), дейотация (*живеъ*, *тоа*, *таа*, *онаа* и др.), екане (*бел*,

голем, живехме и др.) анкетираните лица имат предимно слаби негативни атитюди.

В статия 2.3 резултатите от проучването на йерархията на социолингвистичните променливи в 2.2 се съпоставят с атитюдите към идиолекти, включващи комплекси от изследваните лингвистични променливи, и с данните от предходно изследване на йерархията на социолингвистичните променливи в речта на 56 софиянци чрез метода на главните компоненти (върху транскрибирани записи на спонтанна реч).

Според нагласите на анкетираните, така и според реалното присъствие на маркерите в речта на информаторите, най-слабо стратифициращи са променливи като *есентЪ*; *четъх*; *учителъ*, *лекаръ*; *пеъ*, *пеът*; *таа*, *онаа* и т.нар. мекане (*тшиеме*). Това са най-широко разпространените в столичната езикова ситуация западнобългарски социолингвистични маркери, към които анкетираните лица имат предимно слабо негативни атитюди. Освен това според метода на главните компоненти повечето от тези особености са слабо локализиращи. Идиолекти, които принадлежат към нормативен статус, включващ този комплекс от лингвистични променливи, са най-слабо контрастиращи спрямо книжовно-разговорната норма. По-силно стратифициращо е т.нар. екане, към което анкетираните имат негативни атитюди от средна степен, то е твърдо локализирано. След екането в йерархията с нарастване на стратифициращата сила се намират различните типове отмет и премет на ударението.

Според езиковите атитюди на анкетираните в столичния социум източнобългарските по локализация променливи са по-силно стратифициращи от изброените западнобългарски. Най-силно стратифициращи се оказват няколко западнобългарски по локализация променливи: частица *че* за бъдеще време, т.нар. мъкане, напр. *я/яз пеем*, член *-о* за имена от м.р., ед.ч., и изпадане на *х*.

2.4. Алексова, Красимира, Цветелина Славчева. Уличният език (Кой, къде, кога, защо, в каква степен – анкетно проучване). – В: *Проблеми на социолингвистиката. IX т. Агресията на уличния език*. София: Международно социолингвистично дружество, 2008, с. 162 – 170.

Основната задача на настоящото изследване е да бъдат представени и коментирани резултатите от проучване на мнението на представители на младото поколение в българското общество (177 студенти) за същността, отличителните характеристики и статуса на уличния език. Резултатите от анкетата недвусмислено говорят, че за анкетираните уличният език е не книжовна, не твърде културна, непрестижна в официална обстановка речева изява, която е характерна за места, пространства и ситуации, отличаващи се с признака неформалност на комуникацията. Уличният език е по-скоро средство за разпускане, за скъсяване на дистанцията и най-вече белег за неофициалност на общуването. Само понякога уличният език е резултат от афект и тогава може да се оцени като акт на езикова агресия. Уличният език у нас се разпознава предимно по жаргона и вулгаризмите според анкетираните. Като понятие уличният език за анкетираните не съвпада със значението на *street language*. Той е притежание предимно на младите като социална група, на победните, на по-неквалифицираните и на по-ниските етажи в служебната йерархия. Но той не е език на декласираните, на престъпниците, на уличниците. Уличният език в България по-скоро не зависи от пола, но пък

никога не се посочва да е женски приоритет. В съвременното общество уличният език навлиза според мнението на анкетирания в сфери, които не са негова традиционна територия. Макар че се оценява негативно, употребата на уличния език не се подчинява абсолютно и строго на ценностните нагласи за неуместност на употребата му. Той не е нито градски, нито селски, нито пък е само столичен или провинциален, макар че много градове имат своя специфични и неповторими маркери.

2.5. Алексова, Красимира. За прилаганите в българската социолингвистика методи за анализ на речевата вариантност и за необходимостта от съчетаване на количествени и оценъчни подходи при изследването ѝ. – *Език и литература*, 2009, кн. 1–2, с. 79 – 106.

Настоящата работа представя вижданията на авторката за необходимостта от съчетаване на количествени и качествени подходи при изследване на стратификационната и ситуативната вариантност, защото именно по този начин може да бъде получена адекватна картина на обективните и на субективните ѝ аспекти, както и на факторите, които ги детерминират. За да бъде аргументирана тази позиция, във втората част от статията се разглеждат прилаганите досега в българските социолингвистични изследвания количествени (статистически) методи за анализ на емпиричните данни за вариантността, като се коментират резултатите и изводите на авторите. В третата част се представят данни от използвани у нас оценъчни подходи – най-вече изследвания на езиковите атитюди за езиковата вариантност. В четвъртата част се обосновава необходимостта от съчетаване на количествени и оценъчни подходи към вариантността, като се представят резултатите от един статистически метод, който позволява такова комбиниране на подходи.

И

2.14. Алексова, Красимира. Речевите особености във фокуса на българската социолингвистика. – В: Тишева, Йовка, Красимира Алексова, Йорданка Велкова, Марина Джонова, Алиса Трендафилова. *Как говори съвременният българин. Том 1. Граматика и устна реч*. София: Фондация „Фокус“, 2014, с. 9 – 41.

По своя обем тази публикация се доближава до студия. Основната цел е да бъде направен обзор на основните речеви особености в устната комуникация на български език, които са обект на изследване от българските социолингвисти. Както всеки обзор, и този се отличава с известна непълнота, тъй като множество конкретни проучвания остават извън текста. Задачата да се направи пълен преглед, е твърде обширна, а и не отговаря на целта в настоящата работа да бъде очертан един набор от речеви явления, които най-често са във фокуса на социолингвистиката, тъй като са във връзка със социалната нееднородност на съвременното ни общество. Подобна цел подтиква към подбор на трудове (предимно монографии), отнасящи се към т.нар. вариационна социолингвистика. Тази научна област се интересува от социално детерминираната речева вариантност и у нас открива обектите си на експериментално проучване предимно в градските общности. От 80-те години на миналия век до днес социолингвистиката у нас реализира тази задача, като доказва чрез точни методи на анализ влиянието на социалната константа (точно на определени нейни елементи) върху речта на индивида. Във втора част на публикацията се изяснява спецификата на социолингвистичния маркер

според някои учени, тъй като централната част от изследването (Трета част) се представят подробно чрез класификация и конкретни примери социолингвистичните маркери в 15 български социолингвистични труда (13 от тях са монографии).

- 2.6. Алексова, Красимира. Криза на кодифицирани книжовни норми или промяна в езиковата норма. – В: *Световната криза и икономическото развитие. Т. 4. Езикът и кризата. Сборник доклади от юбилейна международна конференция*. Варна: Издателство „Наука и икономика“, 2010, с. 15 – 28.

И

- 2.7. Алексова, Красимира. За съвременния статус на някои от най-разпространените в столичния социум речеви варианти. – В: *Проблеми на устната комуникация. Книга осма*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2010, с. 213 – 224.

Основната цел на двете публикации е да бъдат потърсени доказателства за съвременния статус на някои явления, които се описват традиционно като отклонения от книжовноразговорната норма. Според предварителната хипотеза те имат разнороден статус: на индикатори, на стереотипи, на маркери или на езикови тенденции. Според данни, базиращи се на транскрипции на устна реч от електронно достъпни бази, с най-висока честота сред осемте наблюдавани отклонения от кодификацията са форми от типа *есентЪ, песентЪ* – около 87%. След тях се нареждат аористните форми на *-ъх/-ах* (вм. на *-ох*) в 1 л., ед.ч и в цялото множествено число при глаголи от I спр., I разред. Процентните стойности доказват, че тези отклонения от книжовноразговорната норма имат статуса на „масови грешки“, тъй като не показват статистически значимо вариране нито според образованието, нито според ролята на езика в професионалната реализация, нито според оформянето на езиковия опит на изток или на запад от ятовата зона. Маркери от типа *вървѣ, вървѣт* имат средна величина около 66% (за родените в Западна България около 80%, при родените в София – близо 68%, а в Източна България – 48%). Близки стойности има за *учителѣ, зѣболекарѣ*. Тези проценти дават основание непалаталността в посочените случаи да бъде дефинирана като стереотип (вариращ според ситуацията на общуване), а не като маркер (вариращ според социалния статус и според ситуативните фактори). Т.нар. мекане (*пишеме, четеме*) има средна величина при изследваните лица около 45-46% с тенденция към покачване. Факт е, че мекането е по-честотно в речта на западните българи, но не е непознато или незастъпено в речта и на днешните източни българи. Т.нар. екане е с по-ниска средна честота от коментираните дотук отклонения от кодификацията и показва съществено вариране според образованието и типа на професията. Отметът в аористните глаголни форми (средна величина около 23% с голяма разлика между висшистите и другите две групи) и дейотацията, показват ясна зависимост от социалната стратификация, отделяйки категорично групата на интелигенцията в столичната езикова ситуация

В публикация 2.7 конкретният предмет е ограничен до 5 морфонологичните явления, и то в речта на столичани с различен произход. Те показват стойности, сходни до тези в публикация 2.6.

- 2.8. Алексова, Красимира. Езиковият опит като част от социалния опит. Подходи и методи на неговото проучване и измерване. – В: *Проблеми на*

социолингвистиката. Том X. Езикът и социалният опит. Съст. Ангел Г. Ангелов, Красимира Алексова, Павлина Кънчева, Катя Исса. София: Международно социолингвистично дружество, ИК „Знак 94“, 2011, с. 145 – 153.

В статията се изследват отношенията между пет основни понятия: опит, социален опит, езиков опит, социолингвистичен опит и комуникативна компетентност. Основната цел на съпоставката на тези понятия е да бъде предложен подбор от подходящи подходи и методи за изследване на езиковия опит, и по-конкретно – на социолингвистичния опит на отделни индивиди или на значими от социолингвистична гледна точка групи и общности.

2.9. Ким, Со Йънг, Красимира Алексова. Съпоставка на езиковите ситуации в Корея и България. – В: *CEESOK Journal of Korean Studies. Vol. 12. Корея: език, култура и икономика.* София: Изток–Запад, 2011, с. 152 – 178.

Обект на изследването са Корея и България като държавни единици, а езиковите ситуации в техните рамки са конкретният предмет на съпоставка. Езиковите ситуации в двете страни се съпоставят въз основа на критериите: езици, които се говорят от населението, разпространение на езика в границите на други държави, характерни особености на книжовноезиковите формации, отношението книжовен език : диалекти. Изводите са насочени към основните типологически характеристики на езиковите ситуации в двете държави – езиковата ситуация в Корея се оказва по-скоро ендоглосна, но небалансирана, докато езиковата ситуация в България е екзоглосна и небалансирана.

2.10. Алексова, Красимира, Со Йънг Ким. Корейският и българският език в условията на робство. – В: *Източна Европа и Източна Азия: исторически опит и системи. Сборник доклади.* София, 2011, с. 205 – 213.

Историческите периоди, в които България и Корея попадат под робство, са много различни и това има съществено значение за езика на двата народа. Други значими фактори са продължителността на робството, социалното, икономическото и културно-образователното състояние на подчиненото население и на завоевателите. Отчитайки съществени разминавания във времето и в продължителността на робството, авторките на този доклад си поставят целта да изследват в какво точно се състоят разликите във влиянието на робството върху езика на корейците и на българите. В статията се разглеждат промените в управлението, влияещи върху езиковата ситуация след завоюването, езиковата политика на окупаторите, езикът на официалното общуване и резултатите от езиковите контакти по време на чуждото управление.

2.15. Алексова, Красимира. Съвременната българска езикова ситуация в европейски контекст. – В: *Езиковата политика в европейски и национален контекст.* Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2014, с. 65 – 81.

И

2.11. Aleksova, Krasimira. La langue romani dans la situation linguistique en Bulgarie. – *ReCHERches, numéro 07. Cultures et arts. Roumanie, Bulgarie.* Sous la direction d’Helene Lenz et Lidiya Mihova, Université de Strasbourg, 2011, p. 103 – 121.

И

- 2.16. Алексова, Красимира. Езикова ситуация в София на фона на езиковата ситуация в България (върху данни за етнолингвистичното разнообразие). – В: *Проблеми на социолингвистиката. Т. 12. Езикова ситуация – състояние и тенденции*. Велико Търново: Знак “94, 2016, с. 254 – 271.

Основната цел на статия 2.15 е да очертае спецификата на съвременната българска езикова ситуация в два аспекта: от една страна, в съпоставка както с нейното състояние в края на ХХ в., така и в средата на първото десетилетие от ХХІ в., а от друга страна – в сравнение с разнообразието от езикови ситуации в държави от Европейския съюз. Характеризирането на езиковата ситуация се извършва въз основа на няколко типологически критерия: степен на етноезиково разнообразие, относителна демографска мощност на езиците, законова регламентация на езиците, обществено мнение за престижа на структурните езикови формации, функционално разпределение на езиковите формации, показателно за относителната комуникативна мощност на езиковите образувания, съставляващи езиковата ситуация.

Статия 2.16 се базира на 3 от използваните в 2.15 типологически критерии за описание на езиковата ситуация (езиково разнообразие, относителна демографска мощност на езиците и степен на етноезиково разнообразие). Обект на изследването е съпоставката между езиковата ситуация в столицата София и езиковата ситуация в България. Сравнението сочи, че и двете езикови ситуации са многокомпонентни и многоезикови с ясна доминация на българския език като първи, и двете са демографски неравновесни и небалансирани, но степента на етноезиково разнообразие в София е по-ниско от това в цяла България. Етнолингвистичният профил на съвременна София се различава от този на другите градове у нас поради административния статут на София като столичен град, довел в исторически аспект до протичането на различни спрямо другите населени места етнодемографски процеси, до наличието на интензивни в определени периоди и значителни по степен вътрешни и външни миграционни вълни, до вариращи във времето отношения на билингвизъм и диглосия и мн.др.

Статия 2.11 използва данни за езиковата ситуация в България, каквито могат да бъдат открити и в 2.15, макар че се цитират и други източници. В първата част на публикацията се представя накратко статусът на ромския език сред езиците, които се говорят в Европейския съюз. Втората част е посветена на описанието на езиковата ситуация в България с акцент върху етническите групи и техните езици според различни източници. Третата и четвъртата част от статията се фокусират върху мястото и статуса на ромския език в езиковата ситуация в България. Внимание се отделя на диалектното разнообразие сред българските роми според вижданията на няколко автори, на етническото самоопределение и самоопределянето на говорения език, на билингвизма сред ромите, на езиковата йерархия според оценките за престижност сред някои регионални общности и др.

- 2.12. Алексова, Красимира, Алиса Трендафилова. Изяви на дивергенцията като акомодационна стратегия в медийната комуникация. – В: *Научни трудове. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Филологически факултет*. Т. 51, кн. 1, сб. А, 2013. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2014, с. 345 – 357.

Основната цел на настоящото изследване е да представи част от резултатите от емпиричното проучване на средствата и начините за разграничаване на комуникативните модели на общуващите, породени от желанието за подчертаване на различията между себе си и събеседниците поради недоволство, неудовлетвореност от общуването или от негативно отношение към събеседника (към неговото поведение, към индивидуалните му особености или социалната му идентичност). Тези средства в теоретичен план се разглеждат като стратегии за комуникативна дивергенция. В началото на тази работа се спираме върху комуникативната акомодация, върху същността на дивергенцията като акомодационна стратегия, а след това коментираме конкретните си наблюдения върху вербалните и невербалните ѝ изяви в 2 телевизионни предавания – „Часът на Милен Цветков“ (*Нова телевизия*) и „Тази сутрин“ (*bTV*). Освен че в статията се анализират изявите на дивергентно речево и неречево поведение, в нея се доказва верността на хипотезата, че някои от описваните акомодационни стратегии (апроксимативни или неапроксимативни; напр. поддържане, управление на дискурса, стратегия за междуличностен контрол, т.нар. *face-related strategies*) често функционално са натоварени да изразяват една от двете основни стратегии: конвергенцията и дивергенцията.

2.13. Алексова, Красимира. Конвергенцията като акомодационна стратегия в речта на телевизионни водещи (върху материали от предаванията „Карбовски директно“, „Отечествен фронт“ и „Нека говорят... с Росен Петров“ – *Littera et Lingua*, 2014, Том 11, кн. 1–2, <http://slav.unisofia.bg/naum/lilijournal/2014/11/1-2/kaleksova>

В тази работа се изследват някои конкретни проявления на конвергенцията като комуникативна акомодационна стратегия в телевизионни предавания. Най-често под *комуникативна конвергенция* се разбира приспособяване или синхронизиране със събеседника/събеседниците чрез съзнателно или несъзнателно адаптиране на езиковото и неезиковото поведение. В избраните като обект на проучване предавания водещи са Мартин Карбовски и Росен Петров, които разговарят със събеседник или събеседници от различни социални групи или общности в продължение на 20 – 30 минути. Тази социална разнородност е необходима, за да се изследва не влиянието на вариращи ситуационни фактори върху акомодационните процеси (в повечето случаи предаването се снима в телевизионно студио, но във всички случаи пред явна камера), а влиянието на социално-психологическите фактори (в това число груповите идентификации на събеседниците).

В конкретните анализи и съпоставки на средствата за реализация на комуникативната конвергенция (както вербални, така и невербални) се търсят прояви на нейни видове: низходяща („насочена надолу“) или възходяща („насочена нагоре“) конвергенция, ‘пълна’ или ‘частична’, ‘симетрична’ или ‘несиметрична’, възприемана позитивно или не твърде благоприятно от съкомуникатора или от присъстващи/наблюдаващи. Конкретните анализи са поделени в две части: конвергенция „надолу“ (водещият е с по-високо обществено положение или с по-престижно речево поведение и се приспособява към този, с когото разговаря) и конвергенция „нагоре“ – водещият се идентифицира като притежаващ йерархически по-нисък или по-малко престижен статус (по-общо – с различен, нееднакъв статус, който обаче

в конкретната ситуация е по-ниско оценяван) и се стреми чрез вербални и невербални средства да реализира подобряване на собствения си образ чрез приближаване към речевите или поведенческите характеристики на съкомуникатора си.

2.14. Алексова, Красимира. Български езикови ресурси, в които е отразена невербалната комуникация. – *Littera et Lingua*, 2014, том 11, кн. 1–2, <http://slav.uni-sofia.bg/naum/lilijournal/2014/11/1-2/kaleksova-2>

В тази публикация е направен преглед на различни начини за отразяване на невербални средства в съществуващи изследвания по българска социолингвистика и паралингвистика, както и в електронни ресурси, представящи устната комуникация на български език. Приведени са многобройни примери, които илюстрират възможностите на някои конвенции и транскрипционни схеми. В последната част от текста се акцентира върху перспективите – мултимодалните корпуси, като се привеждат и коментират някои съвременни постижения.